Китаблары вәрәгләркән

Абдулла Шаигин „Сечилмиш әсәрләри“

Абдулла Шаигин «Сечилмиш әсәрләри»нин икинчи чилди чапдан чыхмышдыр»[1]. Бу чилдә әввәлки нәшрләрдән фәргли олараг, мүәллифин бир чох гәзәли, «Вәтән», «Көч», «Дағлар», «Дан улдузу», «Үлкәр», «Кәнчлик маршы», «Өлүмә һәчв», «Вәтәним», «Колхоз јазы», «Азадлыг бајрамы» ше'рләри, «Ики фамилијанын мәһви», «Зәһмәт вә зинәт» поемалары, «Кимдир һаглы?», «Илдырым», «Ана» пјесләри дахил едилмишдир. «Ана» пјеси, гәзәлләр вә бә'зи ше'рләр илк дәфә чап олунур.

А. Шаиг әдәби фәалијјәтә кечән әсрин сонунда мәһәббәт мөвзусунда јаздығы гәзәлләрлә башламышдыр. Классик Шәрг поезијасындакы бә'зи мотивләри әкс етдирән гәзәлләрдән «Нә көзәлдир о чамалын, а күлүм», «Саги, ајаға дур, кәтир бадә ки, јаз вахтыдыр». «Көрдүм о рујн-әнвәрини мән әбәсәбәс», «Ејләјән һалими виранә мәним дилбәр олуб» вә башгалары дилинин ахычылығы вә ајдынлығы илә диггәти даһа чох чәлб едир. Гәзәлләр Шаигин әдәби фәалијјәтинин илк мәрһәләсини өјрәнмәк, кечдији јарадычылыг јолуну ардычыл шәкилдә изләмәк нөгтеји-нәзәриндән әһәмијјәтлидир.

XX әсрин әввәлләриндә ичтимаисијаси һадисәләрлә долу олан тамамилә јени мүһитә дүшмәси, капитализм зиддијјәтләринин кәскин тәзаһүр етдији ири сәнаје вә пролетар шәһәри Бакыда мүәллимликлә әлагәдар фәалијјәти вә бир сыра башга амилләр Шаигә тә'сирсиз галмыр. Әдәбијјата кәнчлик еһтирасы, бә'зи долашыг фикирләрлә кәлән Шаигин јарадычылығы ваһид истигамәтдә — мүстәгим хәтт үзрә инкишаф етмәмишдир. О, енишли, јохушлу, мүрәккәб бир јарадычылыг јолу кечмишдир. Бу чәһәт әдибин нәср вә драматуркијасындан даһа чох ше'р јарадычылығында ашкар көрүнүр.

«Сечилмиш әсәрләр»дә топланмыш ше'рләрдә бә'зән мәһдуд чәһәтләрин олмасына бахмајараг, һагсызлыға гаршы е'тираз, көһнә дүнјаја нифрәт, зәһмәткешләрә мәһәббәт, вәтәнпәрвәрлик, һуманизм, демократизм идејалары күчлүдүр.

[1] Абдулла Шаиг, Сечилмиш әсәрләри, II чилд, Бакы, Азәрнәшр, 1959.

Дөврүн мүхтәлиф һадисәләринә мүнасибәтиндән, онлары дујуб гаврамасындан, һәјаты мүшаһидә, идрак габилијјәтиндән асылы олараг, мүәллифин ингилаба гәдәрки ше'р јарадычылығында ики әһвал-руһијјә: кәдәр вә үмид, тәрәддүд вә гәтијјәт, шикајәт вә чағырыш вардыр. Бунун сәбәби нәдир? Әдибин јарадычылығындан арабир сүзүлүб кечән һәзин кәдәри, үрәкдән гопуб кәлән јаныглы фәрјады нә илә изаһ етмәк олар? Әлбәттә, бу, тәкчә фәрди характер дашымыр. Бунун даһа мүһүм сәбәбләри, тарихи-ичтимаи көкләри вар ки, онлары арашдырыб үзә чыхартмаг, ајдынлашдырмаг лазымдыр. Бу кәдәр, һәр шејдән әввәл, јүксәк идеалла мөвчуд һәјат арасындакы дәрин учурумун, бөјүк тәзад вә зиддијјәтин олмасындан доғур. Бу кәдәр, ичәрисиндә јашадығы ичтимаи гурулушла барышмајан зијалы бир шәхсин, зүлмүн пәнчәсиндә инләјән халгынын, башы мүсибәтләр чәкән вәтәнинин вәзијјәтини, өлкәдә һөкм сүрән һәрч-мәрчлији көрүб бағры алышан һуманист сәнәткарын бөјүк кәдәридир.

Шаиг 1905-чи илин ахырларында Сабир вә Сәһһәтә көндәрдији «Вәтән» адлы ше'риндә кәдәр, һичран мотивини, вәтәнә мәһәббәт дујғусуну лирик вә тә'сирли дилла ифадә едәрәк јазырды:

Ахшам-сәһәр о күл үзүнү исладан нәдир?
Көз јашларымы, јохса ки, шәбнәм? Вәтән, вәтән!..
Евлади-нахәләфми сәни салды бу күнә?
Ејваһ, бу дәрд, мөһнәтә дөзмәм, вәтән, вәтән!

«Парчалар» адлы ше'рдә дә Шаигин јарадычылығында әкс-сәда бурахан күскүнлүјүн, кәдәрин сәбәби чох ајдын вә јығчам шәкилдә үмумиләшдирилмишдир:

Санма бу дәрдү-гүссәмин сәбәби
Олмамагдыр бу дүнја камымча.
Гәлбими јандыран будур, анчаг:
Вәтәни көрмәдим мәрамымча.

Үмумијјәтлә, мүгәддәс мә'нәви кејфијјәт сајылан вәтәнпәрвәрлик дујғусу, вәтән вә вәтәнә мәһәббәт мөвзусу Шаиг јарадычылығында мүһүм јер тутур.

Шаирин илк әсәрләриндәки бәдбинлик мотивләринин сәбәбләриндән бири дә онун дүнјакөрүшүндәки мәһдудлугда, дөврүн ичтимаисијаси һадисәләриндән доғру нәтичәләр чыхармамасындадыр. Бу чәһәтдән «Бир гуш», «Нијә учду?», «Бир улдуза», «Шикајәтләрим» кими әсасән мүчәррәд-романтик руһлу ше'рләр характердир. Бу әсәрләрин бир вахт чар һөкумәти вә буржуазијанын вердији вә'дләрә инанмыш, фәрәһләнмиш лирик гәһрәманы инди гәм-гүссәјә батмышдыр. Онун арзулары үрәјиндә галмыш, «үмид гөнчәләри» ачылмадан солмушдур. Бу гәһрәман мүәјјән ичтимаи гүввәјә истинад етмәкдәнсә, фајдалы иш көрмәк игтидарына малик реал инсана архаланмагданса, өзүнү нәғмәзарында отуруб «һәзин фәрјад едән бир гуш»а бәнзәдир, «сөндү нијә вичданымы тәнвир едән амал?»—дејә һиссә гапылыр, дәрд әлиндән баш көтүрүб тәбиәтин сакит гојнуна чәкилир. Бу гәһрәман бејнини јоран, фикрини мәшғул едән һәјат мәсәләләринә лазыми чаваб тапмадығындан вә ја силардан лазыми нәтичә чыхара билмәдијиндән, һәр шејдә бир гәрибәлик көрүр. Онун мүһитә, әшја вә һадисәләрә бахышы думанлыдыр.

Лирик гәһрәман һәләлик чыхыш јолу тапмаса да, зиддијјәтли, тәрәддүдлү, һәјәчанлы һаллар кечирсә дә, јенә јашамаг ешгини үстүн тутур, кәләчәјә үмидини итирмир, истибдадын мәһв олачағына, сәадәт баһарынын кәләчәјинә инаныр («Парчалар», «Сон баһар» вә и. а.). Бунунла кифајәтләнмәјәрәк, иртичанын күчләндији заманда «Вәтән гајыгчылары»на, «елин шанлы һајгырыгчылары»на — дөврүн габагчыл гүввәләринә хитабән үрәк сөзләрини дејир, онлары јени һәјат уғрунда мәтанәтлә мүбаризә апармаға руһландырырды:

Әлдә етмәк үчүн бөјүк әмәли,
Горхмајын, чүр'әт илә галхышыныз,

Фыртына, далғаларла чарпышыныз,
ирәли гәһрәманларым, ирәли!

«Парчалар», «Заманын ингилабчыларына» типли әсәрләрдәки мотивләр сонралар да инкишаф етдирилмиш, 1914-чү илин мәһсулу сајылан «Ирәли», «Фидан», «Симург гушу» кими ше'рләрдә бә'зән конкрет—һисси формада, бә'зән дә үмуми мүчәррәд кејфијјәтләр һалында ифадә олунмушдур.

Шаигин ингилаба гәдәр ше'р јарадычылығындакы романтика бүтөвлүкдә, үмуми истигамәти е'тибарилә мүтәрәгги романтикадыр.

Шаиг јарадычылығында романтика илә реализм јанашы инкишаф етмиш, чох вахт ујушуб вәһдәт һалына дүшмүшдүр. Реалист мәзмунлу ше'рләрин әсасында сәрвәтә сатылмыш көмәксиз гызларын талеји, чөрәк дәрди чәкән јохсул аиләләрин мүсибәти, садә кәндли мәишәти, һәјатын мүхтәлиф саһәләринә аид мүәјјән һадисәләр дурур. Белә мөвзулары ишләркән, шаирин һансы мөвгедән чыхыш етдији, рәғбәт вә нифрәтинин, мәһәббәт вә гәзәбинин һансы һәдәфә, нәјә вә кимләрә гаршы чеврилдији, бир чох мәсәләләрә мүнасибәти даһа ајдын характер алыр, идеја-бәдии чәһәтдән конкрет шәкилдә үзә чыхыр. Үмумијјәтлә әмәкчи инсан вә әмәк мөвзусу, нәчиб дујғу, хејирхаһ арзу вә әмәлләрин ифадәси Шаиг јарадычылығынын мәзмунуну зәнкинләшдирән, мә'насыны дәринләшдирән мәзијјәтләрдәндир. «Әкинчи», «Әкин нәғмәси», «Әкинчи вә хан», «Дағлар султаны» бир чох башга ше'рләр буну тәсдиг едир.

«Әкинчи вә хан» Сабирин «Әкинчи»синин тә'сири алтында јазылса да, орижинал хүсусијјәтләрә маликдир. Бу әсәр Шаигин ингилабдан әввәл Азәрбајчан кәндлисинә мүнасибәтини ајдынлашдыран, сатира жанры саһәсиндә газандығы мүвәффәгијјәти көстәрән гијмәтли нүмунәдир.

Шаигин кәнд һәјатына јахшы бәләд олдуғуну, хүсусән тәбиәт көзәлликләрини һәссаслыгла дуја билдијини тәсдигләјән ше'рләр сырасында «Дағлар султаны» әһәмијјәтли јер тутур. Әсәр тәкчә мүәллифин јарадычылығында дејил, Азәрбајчан ше'риндә диггәтәлајигдир.

Сосиалист ингилабы Шаигин көрүшләриндә вә јарадычылығында чидди дөнүш мәрһәләси олур. Халгымызын бөјүк тарихи гәләбәси онун үрәјини фәрәһ вә ифтихар һисси илә долдурур:

Бу өлкәдә нәләр јохдур көрәнә?
Һәр јан, һәр шеј бир-бириндән көзәлдир.

Никбинлик, әһвал-руһијјә чошгунлуғу «Бизимдир», «Һәр шеј вар» кими ше'рләрдә гүввәтли шәкилдә үзә чыхыр. Бу ше'рләрдә әсасән өлкәмизин тәбии зәнкинлијә, көзәл мәнзәрәләрә малик олдуғу, мадди-мә'нәви сәрвәтләрин халгын ихтијарына кечдији тәрәннүм едилир. Сосиалист ингилабынын кәтирдији азадлығын бөјүк мә'насына, әлдә едилән наилијјәтләрин тарихи әһәмијјәтинә, сосиалист варлығынын, гуручулуг ишләринин маһијјәтинә, ичтимаи-сијаси мәзмунуна һәлә дәриндән мүдахилә едилмир. Анчаг мүәллифин әһвал-руһијјәсиндәки, тәбиәт вә ичтимаи һәјат һадисәләринә мүнасибәтиндәки дәјишиклији көстәрмәк үчүн бу чүр ше'рләр дә чох фајдалыдыр. Ингилабдан әввәл јарадычылығында нәзәрә чарпан кәдәр мотиви, шикајәт руһу, тәбиәтә гүссәли бахыш вә саирә бурада арадан галхмыш, нәш'ә вә севинч көзәл мә'нәви кејфијјәт кими там үстүнлүк газанмышдыр. Инди шаир гәм-гүссәдән азад олмуш, бүтүн варлығы илә јени һәјата бағланмышдыр.

Шаиг бу дөврдә гадын азадлығы вә әмәк мөвзусунда бир чох ше'р јазмышдыр («Шәрг көзәлинә», «Азадлыг пәрисинә», «Әмәк пәрисинә», «Әмәкчи гадынлара», «Зәрбәчи», «Самур каналы» вә и. а.). Бунларын һамысы ејни сәвијјәли дејил; бә'зиси зәиф, һәтта нөгсанлыдыр. Мүәллиф бу ше'рләрдә даһа чох үмуми мүрачиәт вә тәрәннүм јолу илә кетмишдир ки, бу да һадисәләри конкрет лөвһәләрдә чанландырмаг имканыны хејли мәһдудлашдырмышдыр. Лакин бу әсәрләр арасында јазылыш тәрзи вә идеја мәзмунуна көрә дәјәрли нүмунәләр дә вар. Мәсәлән, «Зәрбәчи»—әмәк фәдаркарлығы сајәсиндә јарышда галиб чыхан, кечмиш техники нормалары гырыб кечән, јениликләр јарадан габагчыл инсан һаггында маршдыр:

Јелдән ганад алдым, шимшәкдән сүр'әт;
Күнәшдән парлајыш, мүһитдән гүввәт.
Мәсләким, шүарым учадан уча,
Мән кетдим, јолдашлар, кәлин архамча!

Ше'рдә «Һүнәрә, әмәјә, ишә» чағырыш мотиви гүввәтлидир, тә'сирлидир, бәдии емосионаллыға маликдир.

Бөјүк Вәтән мүһарибәси илләриндә Шаиг «Дөјүш нәғмәси», «Вәтән нәғмәси», «Зәфәр нәғмәси» кими ше'рләр јазмыш, совет адамларыны фашизмә гаршы мүбаризәјә сәсләмишдир. «Сүлһ вә азадлыг дүшмәнләринә» адлы ше'рдә исә, бәшәријјәти ган дәнизиндә боғмаг, јени дүнја гырғыны төрәтмәк истәјән тәчавүзкарларын ич үзүнү ачмыш, онлара үмумхалг нифрәтини ифадә етмишдир.

Китаба дөрд поема дахил едилмишдир («Әдһәм», «Ики фамилијанын мәһви», «Гочполад», «Зәһмәт вә зинәт»). Ингилабдан әввәлки дөврүн мәһсулу олан илк ики әсәрдә ган әдавәтинин, көһнә адәт вә әхлаг нормаларынын төрәтдији фәлакәтләр конкрет лөвһәләрдә чанландырылмышдыр.

Нағыл сәпкисиндә ојнаг вәзндә јазылмыш «Зәһмәт вә зинәт» поемасында инсан һәјатыны көзәлләшдирән әмәјин бөјүк гүдрәти вә мә'насы әкс етдирилмишсә, «Гочполад» әсәринин мөвзусу халгымызын азадлыг мүбаризәси тарихиндән алынмышдыр. Әфсанәви гәһрәманлыг үслубунда јазылмыш бу поемада романтик пафос вә вәтәнпәрвәрлик руһу гүввәтлидир. Бурада ады дилдән-дилә дүшмүш икид Асландан, Гочполаддан, онларын өзләри кими гәһрәман вәфадарлары Күлјаз вә Чимназдан, халг мүдриклијини тәмсил едән гочалардан, Тохтамыш кими ел ашыгларындан данышылыр.

Һадисә вә инсан сурәтләри чанландырыларкән вәзијјәтә ујғун тәсвирләрдән, халг јарадычылығы нүмунәләриндән, классик әдәбијјатдан, һеча вәзнинин мүхтәлиф шәкилләриндән сәнәткарлыгла истифадә олунмушдур ки, бу, әсәри идеја-бәдии чәһәтдән долғунлашдырмыш, зәнкинләшдирмишдир. Поема һәчмчә бөјүк олмасына бахмајараг марагла охунур.

А. Шаиг Азәрбајчан әдәбијјатында бир драматург кими дә мәшһурдур. Онун «Сечилмиш әсәрләри»ндә беш пјеси верилмишдир. Бири ингилабдан әввәл, дөрдү исә совет дөврүндә јазылмышдыр. «Кимдир һаглы?» адлы ики пәрдәли мәнзум комедија Л. Н. Толстојдан игтибас олунса да, һадисәләри Азәрбајчан һәјатындан алынмыш милли зәмин вә милли сурәтләр әкс етдирән мараглы бир әсәрдир. Комедијанын мөвзусу аиләдә, мәишәтдә, чәмијјәтдә Азәрбајчан гадынынын һүгугсуз вәзијјәти мәсәләсидир.

А. Шаигин 1926-чы илдә јаздығы «Илдырым» пјеси дә диггәти чәлб едир. Пјес ингилабдан әввәлки Азәрбајчан кәндләриндән биринин вәзијјәтини көстәрир. Баш верән һадисәләр иртичанын шиддәтләндији, биринчи дүнја мүһарибәсинин башланыб јајылдығы вә ингилаб туфанынын јахынлашдығы дөврә тәсадүф едир. Әсәрин гәһрәманы ингилабчы кәндли Илдырымдыр. Илдырым әсәрә авам бир кәндли кими дејил, дүнјакөрүшү формалашмыш, һадисәләрә мүнасибәти ајдынлашмыш, бир чох һәгигәтләри гаврамыш, мүәјјән һәјат тәчрүбәси газанмыш, ичтимаи шүуру инкишаф етмиш габагчыл, мәрд вә чәсур бир кәндли кими дахил едилмишдир. Илдырымын үрәји зүлмкарлара гаршы нифрәт вә гәзәблә долудур. О, бу фикирдәдир ки, мөвчуд ичтимаи гурулушу кө-

күндән гопарыб атмаг лазымдыр.

«Илдырым» мәзмун вә форма хүсусијјәтләринә көрә мараглы, әсасән мүвәффәгијјәтли әсәрдир.

Китабда «Алданмыш улдузлар», «Нүшабә», «Ана» драмлары да вар. Биринчи М. Ф. Ахундовун «Алданмыш кәвакиб» адлы һекајәси әсасында, икинчи Н. Кәнчәвинин «Искәндәрнамә» поемасы әсасында ишләнмиш вә «Сечилмиш әсәрләр»ин әввәлки нәшрләриндә дә чап олунмушдур. Лакин «Ана» пјеси мүәллифин «Сечилмиш әсәрләри»нә илк дәфә салынмышдыр.

«Ана» пјесинә драматик әсәрин имкан, шәрт вә тәләбләри нөгтеји-нәзәриндән јанашдыгда, бә'зи нөгсанлары вардыр. Лакин әсәрдә гојулан өвлад, ата-ана мәһәббәти, вәтәнә вә халга севки һисси, сағлам аилә һәјаты гурмаг, әхлаг вә тәрбијә кими мүһүм мәсәләләр диггәти чәлб едир.

«Сечилмиш әсәрләр»ин тәртиб вә нәшриндәки нөгсанлары да гејд етмәк лазымдыр. Китаб хронолоҗи принсип әсасында гурулмушдур. Бу принсипә ахырадәк әмәл етмәк, тарихлији дәгиг көзләмәк үчүн гәзәлләри о бири ше'рләрдән әввәл вермәк лазым иди. Чүнки Шаиг әдәби фәалијјәтә «Валеһ» тәхәллүсү илә гәзәл јазмагла башламышдыр. Бундан әлавә, гәзәлләрин јазылдығы тарихин (бири истисна едиләрсә) көстәрилмәмәси вә тәхәллүс бејтләринин дәјишдириләрәк, бирчә Шаиг тәхәллүсүнүн сахланылмасы бу тәхәллүсү илк дәфә нә вахт ишләтдијини дүрүст мүәјјәнләшдирмәкдә чәтинлик төрәдир.

Вахтилә чаризмин дума сијасәтинә бир чохлары кими Шаиг дә алданмыш, бөјүк үмид бәсләмишди. Китабда мүәллифин «Учду мәләјим, галды мәнә дәрдү мәлалы»—дејә «үмид гөнчәләри»нин ачылмамыш солмасыны, ачы шикајәтләрини, кәдәрини, пәришан һалыны әкс етдирән «Нијә учду?» адлы ше'ринин «Биринчи думанын гапанмасы мүнасибәтилә» јазылмасына даир гејд вар (сәһ. 9). Ше'рдә онун биринчи вә ја икинчи думанын бағланмасы мүнасибәтилә јазылдығыны тәсдиг едән конкрет тарихи факт јохдур. Лакин мә'лумдур ки, чар һөкумәти Биринчи дөвләт думасыны 1906-чы илин јајында говмушдур. 1907-чи ил ијунун 3-дә исә Икинчи дөвләт думасыны говмушдур. «Нијә учду»? ше'ри бундан үч күн сонра (7 ијун 1907) јазылмышдыр. Бу факт ше'рин һәмин мәсәләјә һәср олундуғуну сөјләмәјә әсас верир. Бундан башга, Тағы Шаһбази (Симург) дә ше'рин Икинчи дөвләт думасынын говулмасы мүнасибәтилә јазылдығыны көстәрмишдир.

«Сечилмиш әсәрләри»н әввәлки нәшрләриндә олдуғу кими, бу нәшриндә дә бир чох ше'рин тарихи дүзкүн верилмәмишдир. Мәсәлән, «Дағлар султаны»нын ахырында 1913-чү ил тарихи вар. Әввәла, Ф. Көчәрлинин Шаигә көндәрдији мәктубдан (10 октјабр 1911-чи ил) ајдынлашыр ки, «Дағлар султаны» 1913-чү илдә јох, 1911-чи илдә јазылмышдыр. Икинчиси ше'р «Мәктәб» журналынын 1912-чи ил 9 ијун тарихли 14-чү нөмрәсиндә чап олунмушдур.

«Азадлыг пәрисинә» ше'ри 1925-чи илдә јох, 1924-чү илдә јазылмыш вә һәмин ил «Һүрријјәтин шан гызы» сәрлөвһәси илә «Шәрг гадыны» журналынын октјабр тарихли 10-чу нөмрәсиндә, «Әмәк пәрисинә» ше'ри 1925-чи илдә јох, 1924-чү илдә јазылмыш вә һәмин ил «Зәһмәт пәрисинә» сәрлөвһәси илә «Шәрг гадыны» журналынын мај тарихли 5-чи нөмрәсиндә, «Кәнч мүәллимләрә» ше'ри 1930-чу илдә јох, 1929-чу илдә јазылмыш вә һәмин ил «Кәнч вә ихтијар» сәрлөвһәси илә «Ингилаб вә мәдәнијјәт» журналынын мај тарихли 5-чи нөмрәсиндә чап олунмушдур вә и. а.

А. Шаиг әсәрләрини чапа һазырларкән, үзәриндә ишләмиш, ихтисар вә әлавәләр етмиш, нөгсанлары арадан галдырмаға, дил-үслуб вә бәдии ифадә тәрзи чәһәтдән даһа да мүкәммәлләшдирмәјә чалышмышдыр. Әввәла, А. Шаигин үч чилдлик «Сечилмиш әсәрләри»нин биринчи чилдинә (1957-чи ил) јазылмыш мүгәддимәдә (А. Заманов) бу барәдә тутарлы сөз дејилмәли иди. Икинчиси, һәр чилдин сонунда комментарија верилмәси зәрури иди. Бурада әсәрләрин јазылдығы вә чап олундуғу тарих, мүхтәлиф нәшрләри арасындакы дәјишиклик вә мүһүм фәргләр көстәрилмәли иди. Бунсуз мүрәккәб вә зәнкин һәјат јолу кечмиш Шаигин әдәби-бәдии ирсини кениш охучу күтләсинә олдуғу кими чатдырмаг, онун чохчәһәтли јарадычылығыны тарихи инкишаф просесиндә, зиддијјәтләрин мүбаризә фондунда гијмәтләндирмәк чәтиндир. Тәәссүф ки, Азәрнәшр белә бир мүһүм вә мәс'улијјәтли ишә е'тинасыз јанашмышдыр.

Мүгәддимәдә вә Шаигин јарадычылығынын дәрин характеристикасыны көрмүрүк. Бир чох мүһүм әсәрин (мәсәлән поемаларын вә с.) нәинки јығчам үмумиләшдиричи тәһлили, һәтта садәчә адынын чәкилмәси белә унудулмушдур. Бурада сәһв вә јанлышлыглара да тәсадүф едирик. Мүгәддимәдә «Илдырым» пјесинин 1927-чи илдә јазылдығы гејд олунур. Икинчи чилддә исә, әсәрин сонунда 1926-чы ил тарихи вар. Мүгәддимәдә кәнд мүәллиминин ады Мирзә Аббасдырса, икинчи чилддә Мирзә Мөһсүндүр. Мүгәддимәдә дејилир: «Пјесин сон пәрдәси совет дөврүндә ваге олур. Сосиалист ингилабынын гәләбәсиндән сонра Илдырым вә Мирзә Аббас һәбсдән азад едилир, халгын кечмиш дүшмәнләрини әдаләт мәһкәмәси чәзаландырыр» (сәһ. 14—15). Икинчи чилддә исә, һадисәләр совет дөврүндә ваге олмур, Мирзә Мөһсүн һәбс едилмир, әсәрин ахырында анчаг Илдырым тутулур, халгын дүшмәнләрини чәзаландыран әдаләт мәһкәмәси јохдур.

Бу чүр ујғунсузлуглар пјесин илк нәшринә әсасланылдығындан мејдана чыхмышдыр. Лакин мүгәддимәдәки тәһлилләр даһа чох үч чилдликдә кедән әсәрләр һаггында олмалы, онларын әсас хүсусијјәтләрини ачыб көстәрмәлидир. Бир дә, һәр чилдин ахырында изаһлар верилсәјди, белә ујғунсузлуглар, јанлышлыглар ајдынлашмыш оларды.

Азәрбајчанын көркәмли јазычысы А. Шаигин «Сечилмиш әсәрләри»нин кәләчәк нәшрләриндә бу чүр нөгсанлара јол верилмәмәлидир.

ЈАГУБ ИСМАЈЫЛОВ

☆